

myká jednoznačnosti a konečnosti, je po všech stránkách vnitřně rozporný a nesourodý“ (s. 164). Díky tomu, že autor přistupuje ke čtení Švejka jako k otevřenému dílu a zohledňuje jeho ambivalenci a heterogenitu, se mu rozhodně daří rozšířit před polskou odbornou a méně odbornou veřejností paletu možných způsobů nahlížení na postavu dobrého vojáka. Ve svém textu prezentuje různé více nebo méně osvědčené interpretační klíče a strategie a ohledává jejich potenciál, předvádí erudovaný přehled nejen interpretačních východisek Haškova románu, ale přidává k nim také poznatky ze svých bohemistických literárních zájmů a obratně meandruje mezi českými literárními a kulturními emblémy. Lze se jen těšit na další takto „marginální“ publikace.

Joanna Derdowska

Creative Commons

Toto dílo podléhá licenci Creative Commons — Uvedte původ — Neužívejte komerčně — Nezpracovávejte 4.0 Mezinárodní licence. Licenční podmínky jsou dostupné zde: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode.cs>.

Poctivý a potřebný návrat k Hálkovi

Vítězslav Hálek: *Básně a prózy*. Ed. Michal Charypar, autor komentáře Michal Fránek. Praha/Brno, Nadační fond České knihovny ÚČLK FF UK/ÚČL AV ČR/Host 2020. 487 stran.

Poctivý, tj. po „technické stránce“ precizně vyhotovený (jak je ostatně v České knižnici zvykem), jen v některých ohledech možná trochu rozpačitý či diskutabilní, takový je výběr z básní a próz Vítězslava Háлка, sestavený editorem Michalem Charyparem a opatřený „Komentářem“ Michala Fránka. A také navýsost potřebný a užitečný. Vždyť poslední hálkovský počín podobného charakteru (ovšem zahrnující pouze autorovu prózu) a podobné editorské intence je starší více než tři desetiletí: šlo o svazek s názvem *Kresby křídou i tuší*, připravený péčí Mojžíra Otruby a Ziny Trochové, vydaný roku 1988 Československým spisovatelem ve Velké řadě Slunovratu. Nynější (2020) návrat k Hálkovi, tedy mimo jiné jakési splacení dlouholetého edičního dluhu, je na webové stránce České knihovny vybaven touto nakladatelskou anotací: „Reprezentativní výběr z básnického, prozaického a publicistického díla Vítězslava Háлка (1835–1874) má ambici shrnout jeho nejvýznamnější a zároveň čtenářsky dosud živé práce. Obsahuje dvě neznámější Hálkovy básnické sbír-

ky Večerní písně (1858) a Pohádky z naší vesnice (1874) a dále čtyři povídky (Muzikantská Liduška, 1861; Domácí učitel, 1867; Na statku a v chaloupce, 1871; Poldík rumař, 1873), reprezentující to nejlepší z Hálkova raného i zralého prozaického díla. Výbor uzavírá šest ukázek z publicistiky, zahrnujících fejetony a články cestopisné (například Neštěstí na Dunajci v Tatrách, Cestopis na Oupor) i literární (mimo jiné Gogola hledám, Papírová společnost). „Už zde je obsaženo jak to, co lze nepochybně pokládat za chvályhodné a podařené, tak to, co můžeme vnímat jako problematické a diskutabilní. Na následujících řádcích bude řeč o obojím.“

Nejdříve věnujme pozornost způsobu, jakým je výbor uspořádán, a edičnímu záměru. Ten je vyložen v „Ediční zprávě“. Hned v jejím úvodu Michal Charypar ve shodě s výše citovanou anotací uvádí: „Naší ambicí je podat co možná reprezentativní průřez tou částí Hálkova díla, jež si v průběhu času uchovala estetické a slovesné kvality a je schopna oslovit dnešního čtenáře“ (s. 406). Na začátku části věnované prózám pak píše: „V oddílu prózy, jenž tvoří největší část přítomného svazku, vybíráme čtyři z celkových dvaceti čtyř Hálkových povídek, črt a novel, jež jsou reprezentativními a umělecky nejzdařilejšími ukázkami z jeho raného (*Muzikantská Liduška*), středního (*Domácí učitel*) a zralého (*Na statku a v chaloupce*, *Poldík rumař*) tvůrčího období“ (s. 430). Jistě by bylo zbytečné a trapné se ptát, proč tato povídka v knize je, a tamta ne; bylo by scestné vést spory o to, zda náhodou některá z nezařazených dvaceti není „reprezentativnější, umělecky kvalitnější a čtenářsky přitažlivější“ nežli ty čtyři, které do výboru zařazeny jsou. Žádný výbor není nafukovací, editor zkrátka někde nějak říznout musí. Jde o to, kde a jak; kudy tento řez provede a jak jej zdůvodní. V tomto případě: jak osvětlí měřítko/kritéria deklarované reprezentativnosti, umělecké kvality a čtenářské přitažlivosti. Takovéto osvětlení v „Ediční zprávě“ ani nikde jinde bohužel nenacházíme. Vymezení kritérií tohoto druhu je bezpochyby jednou z nejnáročnějších, ovšem též nejdobrodružnějších disciplín v editorské, resp. literárněhistorické práci. Hlubší vhled do toho, **co** z české prózy druhé poloviny 19. století (a hlavně tedy **proč**) pokládá špičkový literární historik a editor Michal Charypar za dosud živé a atraktivní pro současného čtenáře, by byl nesmírně zajímavý. Je škoda, že jsme o něj připraveni. Určitě však nejde o nějaký fatální přehmat či nedostatek, který by ubíral přítomné publikaci na hodnotě; lze zkrátka jen zalitovat, že nás editor nepustil „do kuchyně“ trochu víc... Tím spíš, že v jiných pasážích „Ediční zprávy“, kde se věnuje zejména textologickým aspektům příprav jednotlivých Hálkových básnických sbírek a próz k vydání, je mnohem sdílnější.

Příkladem může být třeba podrobný popis rozhodování, kterou z verzí *Večerních písní* zvolit pro novou edici za výchozí (s. 406–411). Je to jeden z momentů, který v daném případě svědčí o nadstandardu editorské práce (jež dělá České knižnici čest a naplňuje její účel). Michal Charypar zde nejprve

seznamuje čtenáře se stavem rukopisných a tištěných pramenů: konstatuje „torzální stav Hálkovy rukopisné pozůstalosti“, tj. nutnost „vycházet jen z tištěných pramenů“ (s. 406). Konkrétně na adresu sbírky *Večerní písně* uvádí, že „vyšla za básníkovy života knižně třikrát [...] s dosti odlišnou skladbou textů. Část básní byla před knižními edicemi publikována časopisecky v několika cyklech, z nichž však do VP [*Večerních písní*] nepřešly všechny texty; nejsou tak docela jasné hranice sbírky“ (s. 408). Když „nejsou tak docela jasné hranice sbírky“, tak je jistě přirozené, že se editor přidrží těch hranic, které **naposledy** vytyčil autor (edice poslední ruky). Alespoň tak tedy postupovala naprostá většina Charyparových předchůdců, když vycházela ze třetího vydání *Večerních písní* (1871). Editor aktuálního výboru se ale rozhodl jinak: vrací se k prvnímu knižnímu vydání a tento krok přesvědčivě zdůvodňuje: „Rozhodli jsme se [...] publikovat sbírku v podobě nejstarší knižní verze [...], jež je dílem, kterým mladý Vítězslav Hálek v české literatuře prorazil a které také postavilo základ jeho pozdější kariéry. Básně z ostatních dvou vydání VP [*Večerních písní*] za Hálkova života uvádíme v dodatcích“ (s. 411). Bylo to šťastné a správné řešení. Takto — se všemi dodatky, vysvětlivkami, přehledem nabízejícím vyčerpávající porovnání textového složení jednotlivých českých vydání sbírky za básníkovy života (s. 421–414) — jsou *Večerní písně* skutečně kompletní; takto lze jejich publikaci v České knižnici vnímat jako zásadní ediční počín, který sbírku nasvěcuje ze všech stran a předkládá ji tak čtenářům a odborné obci v naproste úplnosti.

Jak bylo právě zmíněno, zdůvodnění této volby je opřeno především o skutečnost, že první knižní vydání *Večerních písní* „se nejvýznamněji podílelo na začátcích dobově zářné Hálkovy spisovatelské kariéry“ (s. 406). Je to odkaz k recepci Hálkova díla, ke kontextům a souvislostem. Tím se dostáváme ke „Komentáři“ Michala Fránka (s. 379–405): recepci — dobovou i pozdější — Hálkovy poezie, prózy i děl dramatických se v něm průběžně zabývá; s rozhledem do kontextů a souvislostí je to v jeho podání naopak trochu problematičtější.

Fránkův „Komentář“ je vystavěn jako přehled Hálkova působení na poli poezie, prózy a publicistiky (každá z těchto částí je pojata chronologicky), v souladu s kompozicí celého svazku. Jde o chytře a čtivě napsaný text, interpretačně posílený (v mnoha postřezích velmi nápaditě) na místech věnovaných dílům otištěným v přítomném výboru. Toto pojednání snese měřítka standardní odborné studie, zároveň má ovšem zjevný potenciál oslovit vysokoškolského i středoškolského studenta a poskytnout mu srozumitelný a cenný vhled do toho nejdůležitějšího ze spisovatelova života a díla. A nejen to. Značný prostor Michal Fránek věnuje reflexi toho, jak byl Hálek vnímán svou dobou a jak po své smrti. Příznačně tedy otevírá „Komentář“ právě na této hraně: „Když se 8. října roku 1874 roznesla po Praze zpráva, že Vítězslav Hálek, jeden z nejuznávanějších a nejoblíbenějších českých básníků,

nečekaně zemřel, způsobila v české vlastenecké veřejnosti šok“ (s. 379). Do popředí takto staví Hálkův „status miláčka národa“. Záhy ovšem přechází k poznámce o tom, že polemiky nad autorovým dílem započaly už několik let po jeho smrti. Hned na první straně „Komentáře“ jsou tedy zmíněny obě polohy vnímání Hálkovy tvorby, přičemž důraz je zde kladen na „pohádkovou interpretaci“ Hálkových osudů coby naplnění „českého snu“ (o pozdějších „sporech o Hála“ je formou stručného přehledu pojednáno v závěru „Komentáře“). O příznivých dobových reakcích se Michal Fránek podrobněji vyjadřuje vzápětí — v části soustředěné na poezii. Zmiňuje básníkovy začátky (balady tištěné v polovině padesátých let v Mikovcově *Lumíru* a v Rozumových *Zlatých klasech*), ve shodě s editorem svazku ovšem poukazuje na klíčový význam *Večerních písní*: „Hálkova sbírka představuje pozoruhodný průsečík různých literárních žánrů a stylových rovin: vychází ze sentimentální ohlasové poezie a její městské pouliční varianty, jejíž verš částečně modifikuje (užití jambu), vstřebává do sebe heinovské prvky a zároveň přetváří obrozenské pojetí figur pěvců do podoby autonomní vznešené »lásky říše«, v níž centrální úlohu hraje pěvec, jenž »v zlaté struny zahrát zná« [...] První kritické ohlasy sbírky potvrdily Hálkovu prominentní pozici mezi mladou generací i napětí vůči generaci starší“ (s. 385). Je zde naznačeno, že už v této době vzniká cosi jako Hálkův „fanklub“ (s. 386), do kterého se jízlivě střefoval Jakub Malý, jenž pro mladého básníka naopak neměl pražádného pochopení. Nešlo však jen o tohoto mladého básníka a jeho sbírku.

Na tomto místě „Komentáře“ by jistě bývalo bylo vhodné s důrazem připomenout, že na konci padesátých let šlo o kontextově mnohem širší spory (které nelze jednoduše redukovat jen na generační střet mladých se starými). Polemika rozvinutá tou dobou na stránkách *Obrázů života* a *Poutníka od Otavy* (kde Jakub Malý svoje kritické výpady vůči mladým májovcům publikoval) se týkala zásadních otázek směřujících k vymezení role spisovatele a žádoucích podob moderního národního písemnictví. A Vítězslav Hálek byl — vedle Karla Sabiny, Jana Nerudy a jiných — jejím aktivním účastníkem. Z literárněhistorické perspektivy má klíčový význam např. jeho stať „Básnictví české v poměru k básnictví vůbec“, zrcadlící postoje, se kterými májovci vstupovali na tehdejší kulturní scénu (a jež se v dalších letech pochopitelně posouvaly a proměňovaly — zrovna v Hálkově případě poměrně výrazně: v *Literatuře české devatenáctého století*, chronologicky první velké syntéze tohoto období, hovoří Leander Čech dokonce o „obratu v estetických názorech Hálkových“). Tento Hálkův text z roku 1859 odráží mimo jiné střet dvou představ o žádoucím směřování národní literatury, o výchozích předpokladech cesty českého písemnictví ke světovosti. První z těchto představ lze popsat jako popření nutnosti zdůrazňovat specifčnost národní literatury (české básnictví bude světovým jen tehdy, pokud splyne s „básnictvím vůbec“ — řečeno s mladým Hálkem), druhou naopak

jako prosazování specifčnosti národní literatury (české písemnictví — stejně jako každá jiná národní literatura — bude světovým jen tehdy, když do rodiny velkých evropských kultur vstoupí s důrazem na jedinečnost projevů vlastní národní identity). V jiném kontextovém rámci — jako součást sporů o realismus, sporů „mezi ideálem a nahou pravdou“ — interpretuje tento problém a s ním spojené názorové konflikty ve stejnojmenné publikaci z roku 2015 Martin Hrdina (v návaznosti na mnohé předchůdce, nedávne i starší, počínaje Otakarem Hostinským).

Jistě, v případě „Komentáře“ Michala Fránka nebylo součástí redakčního „zadání“ doširoka se rozepisovat o proměnách názorů na literaturu ve druhé polovině 19. století a takto vykládat to, co bylo vyloženo již mnohokrát. Jeho pozornost měla být (a byla) soustředěna především přímo na Hálkova díla, jež jsou obsahem aktuální edice. A navíc: popis působení mladých májovců na české kulturní scéně přelomu padesátých a šedesátých let je běžně dostupný v různých studiích i syntetických pracích. Jenže to by se dalo říct i o většině z toho, co ve Fránkově textu obsaženo je. Což není vůči autorovi žádná výtka, komentáře k dílům vydaným v České knižnici jistě nemají primárně sloužit k objevování dosud neobjeveného a k prezentaci dosud nevyřčeného. Má to být interpretace textu, jež je předmětem dotyčné edice, a přehled podstatných údajů o autorovi a o tom, co s ním a jeho dílem souvisí. Jenže právě tyto **souvislosti** zde postrádáme. Tedy ve značné míře, nikoli zcela: kupříkladu v oddílu zaměřeném na poezii Michal Fránek správně připomíná mladoněmecké inspirace, především ty heineovské (s. 382, 388); v části zacílené na prózu zdůrazňuje zase zřejmý vliv Rousseauův (s. 394) či jinde poukazuje např. na vývojové vazby mezi vesnickými povídkami Františka Pravdy a Boženy Němcové a těmi Hálkovými (s. 391); anebo když se věnuje „tematizaci zrodu a postupného nesmělého rozvíjení lásky dvou mladých lidí“ (s. 391), vidí v Hálkovi naopak inspiraci pro mnohé pokračovatele: zejména Viléma Mrštíka, Františka Xavera Svobodu a Fráňu Šrámka... Ale toto jsou spíše výjimky, hlubší a důkladněji rozkryté souvislosti zde nenajdeme. Jako obzvláště citelnou lze hodnotit absenci zohlednění kontextů generačních. Přitom různé podoby a projevy generačního spolkového života v českojazyčném prostředí („májovými“ almanachy počínaje, Uměleckou besedou konče), resp. společenská relevance role slovesného tvůrce v těchto kruzích — to přece bylo v šedesátých a sedmdesátých letech 19. století jevem naprosto zásadním (a Vítězslav Hálek byl v tomto dění viditelnou figurou). V pojetí Michala Fránka to naopak místy spíše vypadá, jako by byl Hálek nějaký solitér, kterého se nic z dobového sociokulturního života osobně příliš netýkalo... V jinak po všech stránkách přehledném a nápaditém „Komentáři“ je Hálek coby objekt (vystavený dobové a pozdější reflexi) probrán velmi důkladně; opačný aspekt a jiná podstatná tvář Hálkovy osobnosti, tj. Hálek jako aktér (a v mnohém i nepřehlédnutelný iniciátor a hybatel — zdaleka nešlo jen o jeho klíčovou roli při

zrodu prvního almanachu *Máj* roku 1858) živého dobového dění uvnitř české literární kultury, bohužel chybí.

Právě řečené se pak výmluvně projevuje také ve skutečnosti, že úplně nejmenší prostor je v přítomném výboru věnován publicistice. Opět: nejde o žádnou „chybu“, ediční záměr byl zkrátka jiný, jádro publikace mělo být (a ve výsledku je — významem i stránkovým rozsahem) soustředěno kolem Hálkovy poezie a umělecké prózy. Souvisí to i s tím, jak je zařazení oněch šesti publicistických textů ošetřeno v „Ediční zprávě“. Tady je zdůvodnění výběru možná nejproblematičtější (míněno nejstručnější a nejnejasnější). Detailní rozkrytí kritérií výběru chybí, dveře editorovy „kuchyně“ se bohužel opět přivřely: podle Michala Charypara je to prostě šest ukázek, které „reprezentují jednak pestrou žeň cestopisných fejetonů a článků a jednak autorovy časové a literární úvahy“ (s. 438). Výraznější pozornost je pak v „Ediční zprávě“ věnována spíše reportážním/cestopisným textům, konkrétně „Neštěstí na Dunajci v Tatrách“ (1862). K ostatním směřují jen zmínky v podobě základních bibliografických údajů. Na otázku Hálkova myšlení o literatuře, jeho role coby účastníka dobových časopiseckých diskuzí o literatuře, žádný zvláštní zřetel brán není (stať „Gogola hledám“, původně otištěná v *Národních listech* roku 1872, bezesporu patří v dané oblasti k těm nejznámějším, podobně jako „Papírová společnost“ z roku 1874; vydávat tuto dvojici za „reprezentaci Hálkových časových a literárních úvah“ však pokládám za poněkud zjednodušené a v jistém smyslu snad i zavádějící). Lze tedy konstatovat, že v komplexní struktuře svazku, v „Komentáři“ i v „Ediční zprávě“ je Hálkova publicistika pojata pouze okrajově — coby jakýsi dovětek k výboru z poezie a povídek. Nic víc, nic míň.

Svazek vydaný Českou knižnicí pod číslem 106 nepředstavuje Vítězslava Háalka jako publicistu (fejetonistu či reportéra, tím méně myslitele a diskutéra o literatuře); evidentně to však nebylo jeho hlavním cílem, jak je patrné už z názvu. Nepředstavuje jej ani jako dramatika (i když se ve své době na tomto poli rozhodně neztrácel, o čemž se ovšem — nutno pro úplnost dodat — v „Komentáři“ alespoň v několika zmínkách dočteme; a kdyby tu byla k dispozici poznámka pod čarou, určitě by stálo za to upozornit na Fránkovy postřehy k shakespearovským impulzům u Háalka dramatika i povídkáře — jak je patrné např. v *Muzikantské Lidušce*). Nepředstavuje jej nijak zevrubně ani v dobových souvislostech (v kontextech generací, uskupení, směrů, stylů), což ovšem také nebylo deklarováno jako stěžejní oblast zájmu. — Představuje jej jako pozoruhodného a stále živého básníka a prozaika. A v tomto ohledu jde o představení maximálně zdařilé. Byť se ke kritériím výběru jednotlivých děl (přesněji: k jejich ne zcela dostatečnému objasnění) výše vyjadřuji poněkud kriticky, je možné s potěšením říci: to, co bylo vybráno, skutečně re-reprezentuje nejdůležitější výrazové, žánrové, tematické a jiné polohy autorova básnického a prozaického rukopisu; to, co bylo vybráno, je důkladně a výstiž-

ně okomentováno a edičně, resp. editorsky precizně připraveno a vybaveno; to, co bylo vybráno, funguje jako komplexní celek, který je přínosem pro odbornou literárněvědnou obec i pro studenty a který se nepochybně řadí k nejpodařenějším a nejužitečnějším počínům, jež Česká knižnice v posledních letech nabídla.

Ivo Říha

Creative Commons

Toto dílo podléhá licenci Creative Commons — Uvedte původ — Neužívejte komerčně — Nezpracovávejte 4.0 Mezinárodní licence. Licenční podmínky jsou dostupné zde: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode.cs>.

